

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

O‘ZBEK, RUS VA INGLIZ KOSMETOLOGIYA TERMINLARINING GIPERO-GIPONIMIK MUNOSABATLARI

Berdimurotova Sevara

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti xorijiy til va adabiyoti kafedrası o‘qituvchisi

[sevara\\_berdimurotova@tues.uz](mailto:sevara_berdimurotova@tues.uz)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7381-806X>

**Annotatsiya.** Maqolada o‘zbek, rus va ingliz kosmetologiya terminlarining gipero-giponimik munosabatlari struktur-semantik va qiyosiy-tipologik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Kosmetologiya terminologiyasi tibbiyot, dermatologiya, estetik parvarish, marketing va tarjima amaliyoti kesishmasida shakllangani sababli unda terminlar oddiy nomlash vositasi emas, balki sohaga oid bilimni ierarxik tartibga soluvchi birlik sifatida namoyon bo‘ladi. Tadqiqotda “kosmetik vosita”, “kosmetologik muolaja”, “teri parvarishi”, “apparat kosmetologiyasi”, “in’eksion usul”, “ingredient”, “estetik natija” kabi gipernimlar atrofida shakllanuvchi giponimik qatorlar ko‘rsatildi. Maqola natijalari kosmetologiya terminlarini tarjima qilish, o‘quv lug‘atlari tuzish va terminologik standartlashtirish uchun nazariy-amaliy ahamiyatga ega.

**Kalit so‘zlar:** kosmetologiya terminlari, gipernim, giponim, terminologik maydon, semantik ierarxiya, qiyosiy tahlil, o‘zbek tili, rus tili, ingliz tili.

**Аннотация.** В статье рассматриваются гиперо-гипонимические отношения косметологических терминов в узбекском, русском и английском языках. Показано, что терминологическая система косметологии организуется вокруг родовых понятий: косметическое средство, косметологическая процедура, уход за кожей, аппаратная косметология, инъекционная методика, активный ингредиент и эстетический результат. Сравнительный анализ выявляет различия в способах номинации, степени заимствования и моделях терминологической иерархии.

**Ключевые слова:** косметологическая терминология, гипероним, гипоним, семантическая иерархия, терминологическое поле, сопоставительный анализ.

**Abstract.** The article analyzes hypernymic and hyponymic relations of cosmetology terms in Uzbek, Russian and English. It argues that cosmetology terminology is organized through hierarchical conceptual fields such as cosmetic product, cosmetological procedure, skin care, device-based cosmetology, injection technique, active ingredient and aesthetic result. The comparative analysis reveals differences in nomination patterns, borrowings and conceptual classification across the three languages.

**Keywords:** cosmetology terminology, hypernym, hyponym, semantic hierarchy, terminological field, comparative analysis, Uzbek, Russian, English.

KIRISH

## “ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

Zamonaviy kosmetologiya tibbiy-estetik xizmatlar, teri parvarishi, farmatsevtik preparatlar, apparat texnologiyalari va reklama diskursi bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan murakkab terminologik soha hisoblanadi. Bu sohada qo‘llanadigan terminlar faqat narsani nomlash bilan cheklanmaydi; ular muayyan kasbiy bilimni tartiblaydi, mutaxassis va mijoz o‘rtasidagi kommunikatsiyani aniqlashtiradi, tarjimada esa sohaviy ekvivalentlikni ta’minlaydi. Ayniqsa, o‘zbek, rus va ingliz tillari kesimida kosmetologiya terminlarini o‘rganish dolzarbdir, chunki o‘zbek tilidagi ko‘plab terminlar rus va ingliz tillari orqali o‘zlashadi yoki xalqaro termin maqomida bevosita qo‘llanadi.

Terminologik tizimning ichki tuzilishini anglashda gipero-giponimik munosabatlar asosiy mezonlardan biridir. Gipernim umumiy tur tushunchasini bildiradi, giponim esa shu umumiy tushuncha tarkibiga kiradigan xususiy nomni ifodalaydi. Masalan, “kosmetologik muolaja” gipernim bo‘lsa, “piling”, “mezoterapiya”, “biorevitalizatsiya”, “lazerli tozalash” kabi birliklar uning giponimlari sifatida qaraladi. Ingliz tilidagi cosmetic procedure - peeling - chemical peeling - glycolic peeling zanjiri terminologik ierarxiyaning qatlamli tuzilishini ko‘rsatadi. Rus tilida косметологическая процедура - пилинг - химический пилинг, o‘zbek tilida esa kosmetologik muolaja - piling - kimyoviy piling shaklida mos keluvchi qator yuzaga keladi.

Mavzuning dolzarbliigi shundaki, kosmetologiya sohasida terminlarning bir xil qo‘llanmasligi, ayniqsa o‘zbek tilida ruscha va inglizcha birliklarning aralash ishlatilishi amaliy tarjima, o‘quv jarayoni va kasbiy hujjat yuritishda noaniqlik keltirib chiqaradi. Shu sababli terminlarni gipernim va giponimlar asosida tartibga solish terminologik me’yorni mustahkamlashning eng ixcham va samarali yo‘llaridan biridir.

### ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘zbek tilshunosligida terminologiya masalalari A.Hojiyev, A.Madvaliyev, H.Dadaboyev, N.Mahkamov, R.Doniyorov kabi olimlar tadqiqotlarida nazariy jihatdan asoslangan. Ushbu tadqiqotlarda terminning aniqligi, bir ma’nodlilikka intilishi, sohaviy tizim ichida o‘zaro bog‘lanishi va lug‘aviy me’yor bilan aloqasi muhim belgi sifatida ta’kidlanadi. A.Madvaliyev terminologiyani faqat so‘zlar yig‘indisi emas, balki kasbiy tushunchalar tizimini ifodalovchi maxsus leksik qatlam sifatida

## “ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

talqin qiladi [2]. Bu yondashuv kosmetologiya terminlarini semantik maydon ichida tahlil qilishga imkon beradi.

Jahon tilshunosligida giponimiya leksik-semantik munosabatlarning muhim turi sifatida qaraladi. J.Lyons, A.Cruse, E.Wüster, M.T.Cabré singari tadqiqotchilar terminologik birliklarning tizimlilik, ierarxik joylashuvi va konseptual tasnifini ilmiy asoslab bergan. Kosmetologiya terminlari aynan shunday tizimga ega: yuqori pog‘onada soha nomi, undan keyingi bosqichda xizmat turi, mahsulot turi, tana sohasi, ingredient, texnologiya va natija nomlari joylashadi. Shuning uchun kosmetologik terminlarni alohida-alohida emas, balki tushunchalar zanjiri doirasida ko‘rish kerak.

Mavjud ishlarda tibbiy terminologiya, farmatsevtik terminlar va estetik xizmatlar leksikasi bo‘yicha ayrim izlanishlar mavjud bo‘lsa-da, o‘zbek, rus va ingliz tillaridagi kosmetologiya terminlarining aynan gipero-giponimik munosabatlari maxsus qiyosiy obyekt sifatida yetarli darajada ochib berilmagan. Mazkur maqola shu bo‘shliqni qisman to‘ldirishga qaratilgan.

### TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda struktur-semantik, komponent tahlil, qiyosiy-tipologik tahlil, terminologik tasniflash va tarjima ekvivalentligini aniqlash usullaridan foydalanildi. Material sifatida o‘zbek tilidagi ilmiy-o‘quv adabiyotlari, izohli lug‘atlar, rus va ingliz tillaridagi kosmetologiya terminlari, shuningdek amaliy kosmetologiya diskursida faol qo‘llanadigan birliklar tanlandi. Terminlarning gipero-giponimik munosabatlari quyidagi mezonlar asosida ajratildi: umumiylik-xususiylik darajasi, soha ichidagi konseptual pog‘ona, terminning yasaliş modeli, tarjima ekvivalenti va kasbiy qo‘llanish barqarorligi.

### NATIJALAR VA TAHLIL

Kosmetologiya terminlaridagi gipero-giponimik munosabatlar, avvalo, soha nomining o‘zidan boshlanadi. Ingliz tilidagi cosmetology termini odatda professional estetik parvarish va teri bilan ishlashga oid keng sohani bildiradi. Russian kosmetologiya - косметология termini ham ilmiy-amaliy soha nomi sifatida mustahkamlangan. O‘zbek tilida esa kosmetologiya termini bilan birga kosmetika, estetik parvarish, husn parvarishi kabi birliklar ham ishlatiladi. Biroq ular bir xil darajadagi termin emas: kosmetologiya - soha, kosmetika - vosita yoki mahsulotlar majmui, parvarish - amaliy jarayonni

**“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

bildiradi. Demak, gipernim-giponim munosabatini aniqlamasdan turib, bu birliklarni sinonim sifatida qo‘llash ilmiy xatoga olib keladi.

**1-jadval.** Kosmetologiya terminlarining gipero-giponimik tasnifi

| <b>Gipernim</b>         | <b>O‘zbek tilidagi giponimlar</b>                 | <b>Rus tilidagi giponimlar</b>                    | <b>Ingliz tilidagi giponimlar</b>               | <b>Izoh</b>                          |
|-------------------------|---------------------------------------------------|---------------------------------------------------|-------------------------------------------------|--------------------------------------|
| Kosmetologik muolaja    | piling, mezoterapiya, biorevitalizatsiya          | пилинг, мезотерапия, биоревитализация             | peeling, mesotherapy, biorevitalization         | Jarayon yoki xizmat nomlari          |
| Kosmetik vosita         | krem, zardob, loson, tonik, niqob                 | крем, сыворотка, лосьон, тоник, маска             | cream, serum, lotion, toner, mask               | Mahsulot turi                        |
| Teri parvarishi         | tozalash, namlantirish, oziqlantirish, himoyalash | очищение, увлажнение, питание, защита             | cleansing, moisturizing, nourishing, protection | Funksional parvarish turi            |
| Apparat kosmetologiyasi | lazer, ultratovush, mikrooqim, RF-lifting         | лазер, ультразвук, микротоки, RF-лифтинг          | laser, ultrasound, microcurrent, RF lifting     | Texnologik vosita asosidagi xizmat   |
| In’eksion usul          | botulinoterapiya, filler, mezokokteyl             | ботулинотерапия, филлер, мезококтейль             | botulinum therapy, filler, meso-cocktail        | Invaziv yoki minimal invaziv usullar |
| Faol ingredient         | gialuron kislota, retinol, peptid, kollagen       | гиалуроновая кислота, ретинол, пептид, коллаген   | hyaluronic acid, retinol, peptide, collagen     | Modda nomlari                        |
| Estetik natija          | lifting, oqartirish, yoshartirish, silliqdash     | лифтинг, осветление, омоложение, выравнивание     | lifting, brightening, rejuvenation, smoothing   | Natija yoki effekt nomi              |
| Tana sohasi             | yuz, lab, qosh, soch, tirnoq parvarishi           | уход за лицом, губами, бровями, волосами, ногтями | face, lip, eyebrow, hair, nail care             | Obyektga ko‘ra tasnif                |

Jadvaldan ko‘rinadiki, uch tilda gipernim va giponimlar bir xil konseptual maydonga mansub bo‘lsa-da, ularning ifoda shakli turlicha. Ingliz tilida cosmetology discourse ko‘pincha skin care, hair care, nail care, anti-aging treatment, facial treatment kabi kompozitsion birikmalar orqali maydonni kengaytiradi. Rus tilida esa косметологическая процедура, аппаратная косметология, инъекционная косметология kabi analitik birliklar terminologik ierarxiyani aniq ko‘rsatadi. O‘zbek

## “ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

tilida esa ba’zan rus va ingliz terminlari fonetik moslashtirilgan holda qo‘llanadi: piling, lifting, filler, toner, serum, mezoterapiya. Bu birliklar o‘zbek tilining ichki morfologik tizimiga to‘liq moslashmagan bo‘lsa-da, sohaviy nutqda faol ishlaydi.

Gipero-giponimik munosabatlarning muhim xususiyati - ko‘p pog‘onalilikdir. Masalan, kosmetologik muolaja gipernimi ostida apparat muolajasi, kimyoviy muolaja, in’eksion muolaja kabi oraliq gipernimlar turadi. Ularning har biri yana tor giponimlarga bo‘linadi:

-apparat muolajasi - lazerli terapiya, ultratovushli tozalash, mikrodermabraziya;

-kimyoviy muolaja - kimyoviy piling, glikol piling, salitsil piling;

-in’eksion muolaja - mezoterapiya, biorevitalizatsiya, botulinoterapiya. Bu zanjir terminning qaysi darajada tarjima qilinishi kerakligini belgilaydi.

Terminologik noaniqlik ko‘pincha gipernim bilan giponimni aralashtirishdan kelib chiqadi. Masalan, “piling”ni umumiy teri parvarishi bilan tenglashtirish noto‘g‘ri; u teri parvarishining bir turi, aniqroq aytganda tozalash va yangilashga qaratilgan kosmetologik muolaja giponimidir. Xuddi shuningdek, “serum” kosmetika gipernimiga kiradi, ammo “krem” bilan to‘liq sinonim emas; u kosmetik vositalarning alohida turi bo‘lib, yuqori konsentratsiyali faol modda mavjudligi bilan ajraladi.

### **2-jadval.** Terminologik ierarxiyaning uch tildagi model ko‘rinishi

| <b>Ierarxik pog‘ona</b> | <b>O‘zbekcha model</b>     | <b>Ruscha model</b>       | <b>Inglizcha model</b>     |
|-------------------------|----------------------------|---------------------------|----------------------------|
| 1-pog‘ona: soha         | kosmetologiya              | косметология              | cosmetology                |
| 2-pog‘ona: xizmat turi  | apparat kosmetologiyasi    | аппаратная косметология   | device-based cosmetology   |
| 3-pog‘ona: muolaja      | lazerli muolaja            | лазерная процедура        | laser treatment            |
| 4-pog‘ona: konkret usul | lazerli resurfacing        | лазерная шлифовка         | laser resurfacing          |
| 5-pog‘ona: natija       | silliqlash va yoshartirish | выравнивание и омоложение | smoothing and rejuvenation |

Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, kosmetologiya terminlari bir pog‘onali emas, balki tarmoqlangan semantik daraxt shaklida mavjud. Har bir termin yuqori pog‘onadagi umumiy tushuncha bilan bog‘lanadi va pastki pog‘onada o‘ziga xos turlarni hosil qiladi. Bu jihat terminografiya uchun juda

## “ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

muhim: lug‘atda termin faqat tarjimasi bilan berilsa, uning sohadagi o‘rni ochilmaydi; gipernim va giponimlari ko‘rsatilsa, termin konseptual tizimga joylashadi.

Tarjima amaliyotida ham bu munosabatlar e’tiborga olinishi kerak. Masalan, English treatment so‘zi har doim “davolash” deb tarjima qilinavermaydi; kosmetologiya kontekstida u ko‘pincha “muolaja” ma’nosida keladi. Russian процедура ba’zan “jarayon”, ba’zan “muolaja”, ba’zan “xizmat turi” sifatida tarjima qilinadi. Demak, ekvivalent tanlashda gipernim darajasi va kontekst hal qiluvchi omildir.

Gipero-giponimik munosabatlar reklama diskursida ham manipulyativ vazifa bajarishi mumkin. Masalan, anti-aging, rejuvenation, lifting kabi natija bildiruvchi terminlar ko‘pincha muolajaning ilmiy mexanizmidan ko‘ra iste’molchiga va’da qilinayotgan effektini oldinga chiqaradi. Bunday holatda terminning ilmiy maqomi bilan marketing maqomi aralashadi. Shuning uchun ilmiy matnda ularni aniq tasniflash, ya’ni qaysi biri muolaja, qaysi biri natija, qaysi biri mahsulot turi ekanini ko‘rsatish talab qilinadi.

### MUHOKAMA

Uch tilda kosmetologiya terminlarining gipero-giponimik munosabatlari umumiy konseptual asosga ega bo‘lsa-da, milliy til tizimlari ularni turlicha ifodalaydi. Ingliz tilida terminlar qisqa, kompozitsion va global bozor diskursiga mos: skin care, facial treatment, chemical peel, laser resurfacing. Rus tilida sohaviy terminlar asosan ilmiy va amaliy kasbiy uslubga yaqin: аппаратная косметология, химический пилинг, инъекционная методика. O‘zbek tilida esa ko‘pincha xalqaro termin, ruscha vositachilik va izohli tarjima birgalikda yashaydi: kimyoviy piling, lazerli silliqlash, yuz terisini chuqur tozalash, gialuron kislota asosidagi muolaja.

Bu holatning ijobiy tomoni shundaki, o‘zbek tilida soha terminlarini moslashuvchan tarzda ifodalash imkoniyati mavjud. Salbiy tomoni esa terminlarning standart shakli hali to‘liq qaror topmaganidir. Masalan, serum - zardob - сыворотка ekvivalentlari amaliyotda bir xil obyektini bildirsa-da, “zardob” so‘zi umumtil leksikasida boshqa sohalarda ham ishlatiladi. Shuning uchun kosmetologiya kontekstida uning terminlik maqomini alohida izoh bilan mustahkamlash zarur.

## “ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, kosmetologiya terminlari oddiy tarjima birliklari emas, balki semantik ierarxiya a’zolari sifatida talqin qilindi. Bunday yondashuv o‘zbek tilidagi kosmetologik lug‘atlarni yaratishda, uch tilli terminologik minimum ishlab chiqishda va soha matnlarini ilmiy tahrirlashda amaliy natija beradi.

### XULOSA

1. O‘zbek, rus va ingliz kosmetologiya terminlari o‘zaro ekvivalentlikka ega bo‘lsa-da, ular har bir tilda turlicha nominativ model orqali shakllanadi.

2. Kosmetologiya terminologiyasining asosiy semantik tayanchi gipero-giponimik munosabatlardir; terminlar soha, xizmat, mahsulot, texnologiya, ingredient va natija pog‘onalari bo‘yicha tartiblanadi.

3. O‘zbek tilida xalqaro terminlar va izohli o‘zbekcha variantlarni birgalikda qo‘llash hozirgi bosqichda eng samarali terminologik yechim hisoblanadi.

4. Rus tilida kosmetologiya terminlari ko‘proq analitik birikmalar orqali, ingliz tilida esa kompozitsion terminlar va global marketing leksikasi orqali tizimlashadi.

5. Terminlarni gipernim va giponim asosida tasniflash tarjima noaniqliklarini kamaytiradi, sohaviy lug‘atlar sifatini oshiradi va kosmetologiya diskursida ilmiy aniqlikni ta’minlaydi.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Dadaboyev H. O‘zbek terminologiyasi. - Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2019. - 136 b.
2. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. - Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002. - 168 b.
3. Madvaliyev A. O‘zbek terminologiyasi va leksikografiyasi masalalari. - Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2017. - 384 b.
4. Mahkamov N., Ermatov I. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. - Toshkent: Fan, 2013. - 144 b.
5. O‘zbek tilining izohli lug‘ati: 5 jildli. - Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008.
6. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. - Toshkent: Universitet, 2006. - 464 b.
7. Sayfullayeva R., Mengliyev B., Boqiyeva G. va boshq. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. - Toshkent: Fan va texnologiya, 2009. - 416 b.

**“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

8. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: вопросы теории. - Москва: Наука, 1989. - 246 с.
9. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. - Москва: Советская энциклопедия, 1966. - 608 с.
10. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. - Москва: Издательство АН СССР, 1961. - 160 с.
11. Cabré M.T. Terminology: Theory, Methods and Applications. - Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1999. - 248 p.
12. Cruse D.A. Lexical Semantics. - Cambridge: Cambridge University Press, 1986. - 310 p.
13. Lyons J. Semantics. Vol. 1–2. - Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
14. Sager J.C. A Practical Course in Terminology Processing. - Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins, 1990. - 254 p.
15. Wüster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. - Wien; New York: Springer, 1979. - 278 S.